

УДК 378.015.311:[005.336.2:316] (045)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/31.214353>

Тетяна ТЮЛЬПА,
orcid.org/0000-0002-8032-8676
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка
(Глухів, Сумська область, Україна) tyulpatnt@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Стаття присвячена актуальній проблемі визначення й реалізації перспективних напрямів професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. У науковій роботі на основі аналізу досліджень показано, що об'єктом прогнозування може виступати сама педагогічна наука, найважливіші компоненти її логічної структури – теорії, закони, закономірності, категорії, поняття, методи, ідеї, факти.

Педагогічний зміст прогнозування в галузі соціальної освіти, що зумовлює процес формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, пов'язаний із підставами розробки прогнозів соціальних процесів, до яких належать педагогічні закономірності й тенденції розвитку освіти, принципи й освітні моделі. Розробка перспектив запровадження системи відбувається за таких умов: визнання формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей як цілеспрямованого процесу систематизованого накопичення позитивних кількісних і якісних змін, що дають змогу ефективно здійснювати професійну діяльність; врахування особливостей соціальної компетентності як складного інтегративного професійно-особистісного утворення, що формується під впливом зовнішнього середовища; аналіз проблем, пов'язаних з ігноруванням психолого-педагогічних механізмів, що лежать в основі формування соціальної компетентності.

Зміни, які відбуваються в освітній сфері, тісно пов'язані з появою нових вимог до системи професійної підготовки фахівців. Використання розробленої системи знань про досліджуваний феномен вимагає розробки комплексу засобів і методів навчання, здатних забезпечити професійне становлення особистості: професійну ефективність і соціальну затребуваність фахівця у всіх сферах життєдіяльності. Будучи складником системи вищої освіти України, авторська система залежить від зовнішніх умов. Тобто перспективне функціонування розробленої системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці в умовах ЗВО корелює із соціально-економічними, соціально-політичними, соціокультурними змінами в суспільстві.

Ключові слова: соціальна компетентність, фахівці соціономічних спеціальностей, педагогічне прогнозування.

Tetiana TYULPA,
orcid.org/0000-0002-8032-8676
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Social Work and Psychology
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University
(Hlukhiv, Sumy region, Ukraine) tyulpatnt@gmail.com

PERSPECTIVE DIRECTIONS OF IMPLEMENTATION OF THE FORMATION'S SYSTEM TO THE FUTURE SPECIALIST'S SOCIAL COMPETENCE IN THE PROFESSIONAL SOCIONOMIC SPECIALISTS

The article is devoted to actual problem of defining and realization perspectives of trends in becoming future socionomic professionals. In scientific work on the basis of research analysis it is shown that the object of forecasting can be the pedagogical science itself, the most important components of its logical structure are theories, laws, patterns, categories, concepts, methods, ideas, facts.

The pedagogical content of forecasting in the field of social education, which determines the process of future specialists social competence formation in socionomic specialties, is related to the development of forecasts of social processes, which include pedagogical patterns and trends in education, principles and educational models. The perspectives development for the implementation of the system is subject to the recognition of the social competence formation of future specialists in socionomic specialties as a purposeful process of systematic accumulation of positive quantitative and qualitative changes that allow effective professional activity; taking into account the peculiarities of social competence as a complex integrative professional and personal formation, which is formed under the influence of the external environment; analysis

of problems related to ignoring the psychological and pedagogical mechanisms underlying the formation of social competence.

Changes which are taking place in educational sphere now are closely connected with the appearing of new demands to the system of professional training of experts. The use of the developed knowledge system about the studied phenomenon requires the development of a set of tools and teaching methods that can ensure the professional development of the individual: professional efficiency and social demand for a specialist in all spheres of life. As a component of the higher education system of Ukraine, the authorial system depends on external conditions. That is, the perspective functioning of the developed system of social competence formation of future socioeconomic specialties specialists in professional training in the conditions of Higher Educational Establishments correlates with socio-economic, socio-political, socio-cultural changes in society.

Key words: *social competence, intended specialists in socio-economic specialties, structure of social competence, pedagogical forecasting.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві, соціально-економічні, соціально-політичні, соціокультурні вектори якого орієнтовані, передусім, на людину і її особистісні якості як головний виробничий ресурс, у сфері освіти істотно підвищується значимість педагогічного прогнозування практичного розвитку інтелектуального і творчого потенціалу майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. Їх професійну підготовку неможливо якісно реалізувати без формування прогностичного мислення особистості, без об'єктивного, обґрунтованого сприйняття майбутнього, без усвідомленого, оптимального вибору соціальної дії, без розуміння відповідальності за прийняте рішення, ті результати, до яких таке рішення може привести.

Перспективи розвитку сучасної освіти орієнтовані на вільні й відповідальні відносини його учасників, на їх активність і унікальність і вимагають підготовки конкурентоздатного фахівця, який володіє ключовими компетентностями. В її вдосконаленні важливу роль відіграють ситуаційне передбачення і перспективні функції прогнозування кінцевого результату успішності професійної підготовки.

Аналіз досліджень. Розгляд проблеми перспектив упровадження педагогічної системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці розпочнемо з уточнення основних понять: прогностика, прогноз, прогнозування. Проблемі прогнозування присвячено наукові дослідження вітчизняних й зарубіжних вчених (Б. Гершунський, С. Гончарук, В. Кремень, Л. Онищук, І. Підласий, М. Скаткін, Е. Тоффлер, Т. Х'юсен та ін.) Однак у науці нині немає однозначності в розкритті сутності цих понять, дослідники фокусують увагу на різних ключових позиціях в їх розгляді. Здійснений нами аналіз понятійного апарату уможливив такі висновки: всі дослідники сходяться на тому, що прогностика – це наука, яка становить систему наукових знань про майбутнє, тісно пов'язану з багатьма

дисциплінами, що розкривають наукові основи прогнозування.

Сам термін «прогнозування» в науковій літературі розуміється теж неоднозначно. По-перше, прогнозування розглядається як наукова дисципліна; по-друге, прогнозування можна розглядати як метод наукового дослідження, що ставить за мету передбачити можливі варіанти тих процесів і явищ, які обрані як предмет аналізу. Отже, прогноз є вірогідною оцінкою майбутніх результатів і шляхів розвитку системи освіти, а також ресурсів і організаційних заходів, необхідних для її функціонування.

У педагогічній науці практика прогнозування представлена досить широко. Прогнозування освіти розглядається як одне з постійних завдань педагогіки. На думку М. Сергеева й В. Соколова, об'єктом наукових досліджень прогностичного характеру може виступати сама педагогічна наука, найважливіші компоненти її логічної структури – підстави, теорії, закони, закономірності, категорії, поняття, методи, ідеї, факти (Соколов, 1998). Водночас вважаємо слушною думку Б. Гершунського, котрий, на наш погляд, дає досить повну характеристику можливостей педагогічної прогностики, розглядаючи її як галузь наукових знань, в якій виокремлює принципи, закономірності та методи прогнозування стосовно об'єктів, що вивчаються педагогікою (Гершунський, 2003). Отже, з педагогічного погляду прогнозування в освіті розглядається як складник педагогічної науки і практики, специфічний вид науково-педагогічного дослідження, що має змістом визначення ймовірних перспектив і варіантів розвитку освіти (її цілей і завдань, змісту і структури, педагогічних функцій, ресурсів, умов функціонування і вдосконалення тощо), що беззаперечно стосується перспективи застосування системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Мета статті – на основі аналізу досліджень вітчизняних і зарубіжних учених визначити

провідні напрями впровадження педагогічної системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Педагогічний зміст прогнозування в галузі соціальної освіти, що зумовлює процес формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, пов'язаний, по-перше, з підставами розробки прогнозів соціальних процесів, до яких належать педагогічні закономірності й тенденції розвитку освіти, педагогічні принципи й освітні моделі, а по-друге, з функціями цього процесу, серед яких:

- функції адаптації та орієнтації людини у світі соціальних знань і людського спілкування, опису та інтерпретації світу на науковій основі;
- функції інтеграції наукових знань, відомостей, фактів і діагностики стану освітніх систем, процесів і явищ;
- функції оцінки й конструювання педагогічних систем, процесів і видів діяльності;
- функції планування і мобілізації людей, включених у систему освіти.

По-третє, педагогічний зміст у професійній освіті пов'язаний зі специфікою його об'єктно-предметної, задачно-цільової і методичної сфер, що визначає необхідність розгляду прогнозування в управлінському аспекті.

На наш погляд, важливим є розгляд цієї проблеми в контексті з визначенням дієвих механізмів, які забезпечать упровадження системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці.

Найважливішою умовою, що забезпечує ефективність функціонування розробленої системи, є характер відносин, який складається між учасниками педагогічного процесу, зокрема, між викладачами, адміністрацією, студентами, батьками. У руслі розглянутої нами проблеми важливого значення набувають питання реалізації механізмів формування соціальної компетентності в умовах ЗВО. Розробку перспектив упровадження системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці, на наш погляд, необхідно почати з розгляду таких аспектів:

- по-перше, виникнення труднощів і всіляких проблем у процесі професійної підготовки студентів цієї спеціальності нерідко, на нашу думку, зумовлено незнанням та ігноруванням психолого-педагогічних механізмів, що лежать в основі формування соціальної компетентності;
- по-друге, соціальна компетентність розглядається нами як складне інтегративне профе-

сійно-особистісне утворення, що формується під впливом зовнішнього середовища, і як невід'ємна частина загальної професійної компетентності майбутнього фахівця;

- по-третє, під формуванням соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей ми розуміємо цілеспрямований процес систематизованого накопичення в її змісті позитивних кількісних і якісних змін, що дають змогу ефективно здійснювати соціально-комунікативну діяльність, яка полягає в проведенні аналізу професійної ситуації, визначенні оптимальних способів її розв'язання і досягненні мети за допомогою управління процесами соціальної комунікації.

Ці аспекти й визначають логіку тлумачення перспектив впровадження системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці, дотримуючись якої, ми вважаємо за необхідне виявити і вивчити механізми імплементації цієї системи в умовах ЗВО, оскільки знання цих механізмів дає змогу підвищити ефективність формування соціальної компетентності студентів.

У розвиненому суспільстві фахівці соціономічних спеціальностей становлять важливу професійну групу, що здійснює значний вплив на культуру суспільства, соціально-політичні та економічні процеси. Від рівня та якості загальнонаукової, психолого-педагогічної, методичної й моральної підготовки окресленої когорти фахівців залежить стан суспільного балансу загалом. Іншими словами, зміни, що відбуваються в сучасній системі вищої професійної освіти, визначають потребу суспільства у фахівцях, які не тільки мають міцні і глибокі знання, а й здатні їх ефективно реалізовувати.

Соціальна компетентність є органічним складником загальної професійної компетентності фахівців, зайнятих у соціономічних видах діяльності, орієнтованих на роботу з людьми, а отже, формування соціальної компетентності в майбутніх фахівців окреслених спеціальностей, на наш погляд, може стати тим аспектом, який дасть змогу формувати особистість фахівця, котрий успішно соціалізується й володіє високим рівнем комунікативної грамотності. На наш погляд, саме соціальна компетентність забезпечує особистісну комфортність, професійну ефективність і соціальну затребуваність фахівця у всіх сферах життєдіяльності. Підсумовуючи, зазначимо, що впровадження системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці має базуватися на дотри-

манні постулатів компетентнісного підходу всіма суб'єктами освітнього процесу.

Готовність до впровадження нововведень у навчальний процес суттєво визначає перспективи впровадження системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці в освітній процес ЗВО. Тому, щоб бути ефективною, розроблена система має змінювати суб'єктивну позицію викладачів щодо доцільності застосування соціальних інновацій у процесі підготовки фахівців соціономічних професій.

Зазначимо, що використання розробленої системи знань про досліджуваний феномен, тобто проблему підготовки фахівця, що володіє соціальною компетентністю, вимагає розробки програми професійного становлення особистості фахівця. Треба при цьому мати на увазі, що мова йде не про програму конкретного навчального курсу, а про комплекс засобів і методів навчання, здатних забезпечити досягнення поставленої мети. У реалізації такої програми на перший план виступає діяльність викладача, оскільки тільки викладач ставить навчальні цілі і від нього залежить, які методи і організаційні форми навчання будуть використовуватися для досягнення поставлених цілей.

Розглядаючи систему формування соціальної компетентності студентів соціономічних спеціальностей у системі професійної підготовки, ми вважаємо за необхідне зазначити необхідність апелювання до реалізації всіх її системних властивостей, тобто елементів, структурних складників і системоутворюючих чинників. На наш погляд, механізми впровадження авторської системи відбивають її цілі, завдання, об'єкти й суб'єкти освітньої діяльності, вибір засобів, способів діяльності, створення умов для досягнення результату.

Об'єктом діяльності в цьому разі є процес формування соціальної компетентності майбутнього фахівця соціономічної спеціальності, зумовлений індивідуальними, особистісними особливостями і умовами соціокультурного середовища ЗВО. Суб'єктами є студенти і викладачі. Мета – формування соціальної компетентності студентів, будучи ідеальним уявленням кінцевого результату, формулюється в соціальному замовленні системі освіти, що орієнтує авторську систему на забезпечення можливостей для самовизначення і самореалізації особистості студента. Однак соціальне замовлення – це основа для формулювання мети, що вимагає конкретизації, тобто опису, що забезпечує вимірність, досяжність, гнучкість і конкретність цілей.

Резюмуючи, зазначимо, що, будучи складником системи вищої освіти України, авторська система формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці залежить від зовнішніх умов. Тобто функціонування розробленого знання в умовах ЗВО корелює із соціально-економічними змінами в суспільстві, не є незалежною системою відомостей про досліджуваний процес.

Вважаємо за необхідне уточнити, що внутрішній контекст реалізації розробленої системи імплементуватиметься в освітній процес ЗВО за умови розв'язання завдань:

- формування системи соціально-комунікативних знань у свідомості студентів (понятійно-сутнісний рівень);
- формування системи соціально-комунікативних умінь (практико-діяльнісний рівень);
- формування досвіду майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей щодо продуктивної соціальної діяльності (практико-світоглядний рівень);
- формування особистісно-ціннісного ставлення студентів до самовдосконалення соціальної компетентності (концептуальний рівень).

Розв'язання означених завдань, на наш погляд, може бути успішним тільки в разі дотримання таких умов під час впровадження системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці:

- реалізація системи моніторингу сформованості соціальної компетентності, що містить дві взаємозв'язаних підсистеми: моніторинг професійно значущих особистісних якостей майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей і моніторинг ключових, базових, спеціальних, приватно-професійних компетенцій;
- створення освітнього середовища, що забезпечує можливості для здійснення соціальної діяльності студентів ЗВО;
- забезпечення рефлексивно-ціннісної орієнтації навчальної діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Тому основними напрямами реалізації розробленої системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці в умовах ЗВО мають бути:

- теоретична підготовка – озброєння студентів відповідними теоретичними знаннями про соціальну компетентність, формування в них розуміння ролі цих знань в успішності майбутньої професійної діяльності;

– практична підготовка – формування у студентів професійно важливих умінь і навичок самоосвіти, саморозвитку і самореалізації; озброєння їх досвідом квазіпрофесійної діяльності;

– психологічна підготовка – виховання професійно важливих особистісних якостей, які зумовлюють успішність фахівців у різноманітних ситуаціях професійно-педагогічної діяльності.

Беручи до уваги концептуальні положення системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, зазначимо, що період студентства має особливі характеристики, які володіють (у певних умовах) здатністю як спонукати готовність до саморозвитку, так і знецінювати її. Тому розвиток потреби в саморозвитку, самопізнанні, самоорганізації, самореалізації і прояв цих потреб у відповідних мотивах, відносинах, переконаннях, особистісних установках, прагненні до відносин, емпатійності, взаємовідкритості істотно визначає здатності до соціальної діяльності.

Висновки. Аналіз перспектив упровадження системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці дав змогу визначити стратегічні орієнтири розвитку процесу формування соціальної компетентності, котрі лежать як у площині задоволення потреб соціальної дій-

сності, так і вирішення довгострокових цілей суспільства. Через механізми формування соціальної компетентності можуть бути закладені основи нової культури, що долає споживчі й егоцентристські орієнтації, сприяє утвердженню етики узгодженого (гармонійного) розвитку людини, суспільства й природи.

На інституційному рівні на перше місце виходить розуміння професійної освіти як соціального інституту, що створює умови й сприяє розвитку особистості відповідно до індивідуальних потреб, схильностей, прагнень, у тому числі в аспекті професійної діяльності. Це відповідає й тенденціям розвитку ринку як соціально орієнтованого, що стає інструментом вирішення завдань соціального розвитку.

На індивідуальному рівні перспективним вважаємо розвиток і саморозвиток особистості майбутнього фахівця не тільки соціономічних спеціальностей, здатного вільно орієнтуватися в складних соціокультурних обставинах, відповідально й професійно діяти в умовах модернізації суспільства, формування й відтворення певного менталітету, систем соціокультурних принципів, змістовних орієнтацій, соціальних ідеалів, що становлять фундамент соціальної культури, суспільного інтелекту, способу життя народу, а також формування в них вміння жити в умовах взаємодії в соціумі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гершунский Б. С. Образовательно-педагогическая прогностика. Теория, методология, практика : учебное пособие. Москва : Флинта; Наука. 2003. 768 с.
2. Сергеев Н. К., Соколов В. Н. Педагогическая эвристика в структуре личностно ориентированного образования: сборник науч. трудов / Волгогр. гос. пед. ун-т; под ред. Н. К. Сергеева. Волгоград : Перемена. 1998. 238 с.

REFERENCES

1. Gershunskiy B. S. Obrazovatelno-pedagogicheskaya prognostika. Teoriya, metodologiya, praktika [Educational and pedagogical prognostics. Theory, methodology, practice]: ucheb. posob. M. : Flinta; Nauka, 2003. 768 p. [in Russian].
2. Sergeev N. K., Sokolov V. N. Pedagogicheskaja jevristika v strukture lichnostno orientirovannogo obrazovaniya: [Pedagogical heuristics in the structure of personality-oriented education] sb. nauch. tr. / Volgogr. gos. ped. un-t; pod red. N. K. Sergeeva. Volgograd: Peremena. 1998. 238 p. [in Russian].